

## Jak pochopit svět: spirituální logika Ramóna Llulla

Patrik Ouředník

Ramón Llull – plným titulem doctor illuminatissimus Raimundus Lullus – pocházel z urozené katalánské rodiny a po dlouhou dobu žil rozmařile a nevázaně, až do dne, kdy vcválal na koni do kostela za ženou, již hodlal svést, a žena odhalila ňadra zasažená leprou; tu seznal bláhovost svého počínání a oddal se přemítání a vědám.

Autor tří stovek traktátů na nejrůznější témata (logika, filozofie, teologie, astronomie, medicína, právo, politika, pedagogika), znalec židovské a arabské mystiky, neúnavný misionář, hlasatel dialogu mezi křesťany, muslimy a Židy, propagátor orientálních studií na evropských univerzitách, praotec „encyklopedické“ logiky, předchůdce Danteho a Eckharta v užití národního jazyka,<sup>50</sup> samouk Ramón Llull rovněž jako první načrtl rámec univerzálního jazyka.

Svým didaktickým zakořeněním se Llull přimyká ke staré scholastice augustinovsko-anselmovského zaměření: víra je nadřazena rozumu, má však své racionální zázemí. Či jinak: zjevení je záležitostí víry, rozum však může přispět k pochopení zjevené pravdy. Uvést v soulad víru a rozum představuje ústřední problém středověké filozofie. „*Rozum se jistým způsobem staví proti víře a víra se jiným způsobem staví proti rozumu. Rozum chce totiž zbavit víru veškerého skutku, neboť sám není schopen přejít od vůle ke skutku, dokud o něj nepřipraví víru. Víra se však nestaví proti rozumu stejným způsobem. Chce být pouze nad rozumem, tak jako se olej drží na hladině vody. V to, co rozum nemůže zvědět, ani pochopit, ani vysvětlit, v to chce víra věřit, to chce hlásat bez povinnosti důkazů.*“<sup>51</sup> Abychom pochopili, je tedy nutné věřit; a naopak, formalizace filozofických a vědeckých systémů doloží pravost křesťanské víry.

Jazyk je pak v Llullových očích úhelným kamenem filozofie i politiky, jejichž společným cílem je šíření víry.

Filozoficky dospívá Llull k závěru (zde se projevuje vliv židovské kabaly), že jazyk ustanovuje a vyjadřuje vztah mezi Bohem a lidmi.

Politicky vzato se ústřední otázka soudobého světa klade v pojmech evangelizace. Zanícení pro šíření pravé víry mezi nevěřícími vede Llulla k přesvědčení o nutnosti výuky cizích jazyků; velkou část svého díla, především apologetických spisů, napíše ostatně přímo v arabštině. Leč znalost jazyků – konkrétně hebrejštiny a arabštiny – je jen z nouze ctnost.

---

50 V očích Katalánců platí Llull (podobně jako Dante v Itálii) za zakladatele národního jazyka. Na rozdíl od Danteho publikoval v rodném jazyce nejen práce beletristické (básně, trubadúrské písně, rytířské romány), ale i vědecké a filozofické texty.

51 *Libre de contemplació en Déu*, cca 1274, cit. v předmluvě A. Llinarèse k *Art breif*, Le Cerf, Paris, 1991.

Ideálním cílem je vytvoření všeobecného a všepokrývacího systému, který by definitivně uspořádal svět idejí prostřednictvím kódu srozumitelného všem. Tohoto cíle dosáhne Llull ve svém pozdním díle *Ars magna*.<sup>52</sup>

„*Ista ars est et logica et metaphysica.*“<sup>53</sup> Umění je v Lullově pojetí syntézou logiky a metafyziky – přičemž první se zabývá „*duševní povahou věcí*“, zatímco druhá je zkoumá z hlediska jejich „*bytí*“, probíhajícího mimo duševní obzor. Samy o sobě nemohou logika ani metafyzika obsáhnout celou pravdu; teprve umění, původ a základ všech věd, je s to spojit „předmět“ s „principem“, stabilní s permanentním. Pochopit svět v jeho úplnosti je možné, soudí Llull, prostřednictvím formalizace logických aktů. Ty však nesmějí odporovat „*znalosti přirozených jevů*“.<sup>54</sup> Od logiky očekává Llull netoliko doklad pravdivosti, resp. důkaz pravdy, nýbrž i možnost nové pravdy; „znalost přirozených jevů“ představuje pak teologickou záruku. Neboť metoda musí být aplikovatelná *současně* na logiku i metafyziku, musí být schopna stanovit pravidla, jimž podléhá jedno i druhé, diskurs i svět. Bůh, respektive formy a způsoby božího působení, jsou nahlíženy jako archetypy jsoucna; svět je úhrnem symbolů, jež zpětně odkazují na úhrn boží existence. Vyjdeme-li z jasného principu – tj. „výroku“ –, můžeme pomocí sylogismu dospět k „soudu“. Jde o to dodat našemu myšlení mechanismus, který by stanovil vztahy mezi principy a pojmy a zrušil tak hranici mezi mimoduševním a duševním.

Llull bude na své metodě pracovat přes dvacet let. Úvodní fáze projektu je nejdělitelnější: ze všeho nejdřív je nutno určit výchozí, neredukovatelnou ideu věcí. Teologicky vyjde Llull z koncepce „božích důstojností“ čili „božích ctností“ představujících „absolutní principy“; v logice přijme za svou teorii nezbytných příčin Anselma z Canterbury. Problémem základních pojmů se Llull zabývá prakticky ve všech svých význačnějších filozofických dílech. Jejich počet kolísá od jednoho textu k druhému; v *Ars magna* jich navrhne čtyřiapadesát.

Druhou fází tvoří uspořádání základních pojmů do systému, který by vymezil prostor sylogismům a teorémům. Llull je rozčlení do šesti kategorií, přičemž pojmy každé kategorie jsou označeny jedním písmenem „lullovské abecedy“ – B, C, D, E, F, G, H, I, K.

Třetí a poslední fáze projektu spočívá v tom zaručit systému vlastní dynamiku. Tento účel plní čtyři figury.

Tak vznikne dlouho očekávaná metoda, stejně exhaustivní jako průzračná: „*člověk bystrého úsudku*“ ji zvládne za dva měsíce – „*měsíc na teorii, měsíc na praxi*“.<sup>55</sup>

### **Ista ars. Kdo má zuby jako pes**

---

52 Původně *Ars generalis ultima*, 1307. Názvem *Ars magna* je Llull označuje ve zestručnělé verzi *Ars brevis* z r. 1308. V následujících vydáních se ustálí název *Ars magna generalis ultima*.

53 *Ars demonstrativa*, cca 1283, cit. in P. Rossi, *Clavis universalis: Arti mnemoniche e logica combinatoria da Lulle a Leibniz*, Ricciardi, Milano, 1960.

54 *Ars magna generalis ultima*, cit. ibid.

55 Ibid.

Pojmy jsou následující:

|   | absolutní principy            | relativní principy | otázky       | subjekty   | ctnosti <sup>56</sup> | neřesti     |
|---|-------------------------------|--------------------|--------------|------------|-----------------------|-------------|
| B | Dobro                         | Různost            | Zda?         | Bůh        | Spravedlnost          | Lakota      |
| C | Velikost                      | Shoda              | Co?          | Anděl      | Prozíravost           | Nestřídmost |
| D | Věčnost                       | Protiva            | Z čeho?      | Nebesa     | Statečnost            | Zhýralost   |
| E | Moc                           | Počátek            | Proč?        | Člověk     | Uměřenost             | Pýcha       |
| F | Moudrost                      | Střed              | Kolik?       | Myšlenka   | Víra                  | Lenost      |
| G | Vůle /<br>Láska <sup>57</sup> | Konec              | Jaký?        | Počitek    | Naděje                | Závist      |
| H | Ctnost                        | Více               | Kdy?         | Žití       | Milosrdnost           | Hněv        |
| I | Pravda                        | Stejně             | Kde?         | Prvek      | Trpělivost            | Lež         |
| K | Sláva                         | Méně               | Jak?<br>Čím? | Prostředek | Zbožnost              | Nestálost   |

*„Tato abeceda nám umožní sestavit figury, poznat a kombinovat pojmy a pravidla v cestě za pravdou,“ píše Llull. „Prostřednictvím jednoho písmena, jež zahrnuje vícero významů, totiž snáze pochopíme smysl té které věci, a budeme tak moci dosáhnout poznání. Je samozřejmě nutné naučit se tuto abecedu zpaměti, neboť v opačném případě ten, kdo bude chtít čerpat z našeho Umění, je nebude moci správně použít.“<sup>58</sup>*

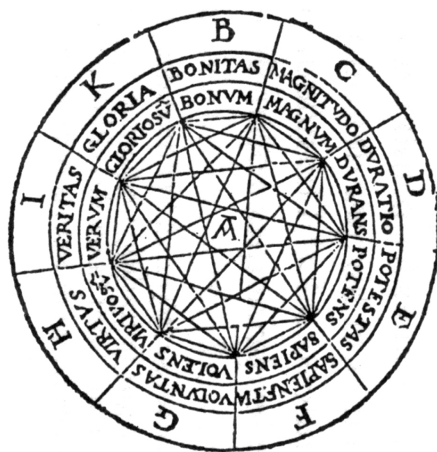
\*

První figura, nazvaná A, obsahuje devět písmen llullovské abecedy a devět absolutních principů, k nimž se váže odpovídající adjektivum:

<sup>56</sup> Virtutes: Iustitia – Prudentia – Fortitudo – Temperantia – Fides – Spes – Charitas – Patientia – Pietas. K tradičním sedmi ctnostem připojuje Llull trpělivost a zbožnost.

<sup>57</sup> V komentáři nakládá Llull s oběma pojmy jako se synonymy.

<sup>58</sup> Ars brevis.



Chceme-li prostřednictvím této figury dospět k soudům, je samozřejmě nutné seznámit se s definicemi absolutních principů. „Nelze vpravdě pochopit Umění, pokud se je nenaučíme zpaměti,“ varuje nanovo Lull.<sup>59</sup>

Absolutní principy se vztahují k Bohu a jeho působení:

„Dobro je to, z důvodu čehož dobrota vykonává dobré. Velikost je to, z důvodu čehož jsou dobro a trvání veliké. Věčnost nebo trvání je to, z důvodu čehož dobro, velikost atd. trvají. Moc je to, z důvodu čehož dobro, velikost atd. mohou trvat a působit. Moudrost je to, z důvodu čehož ten, kdo ví, chápe. Vůle je to, z důvodu čehož jsou dobro, velikost atd. žádoucí. Ctnost je původce svazku mezi dobrem, velikostí a ostatními principy. Pravda je to, co je pravdivé svým dobrem, velikostí atd. Sláva je slast, v níž dobro, velikost atd. vyúsťují.“<sup>60</sup>

Ve spojení s definicemi pojímanými jako premisy umožňuje figura dvaasedmdesát soudů: „Dobro je veliké“, „Ctnost je pravdivá“, ale též „Velikost je dobrá“, „Pravda je ctnostná“ atd. „V principech obsažených v této figuře je zahrnuto vše, co je. Vše, co je, je vpravdě dobré, veliké atd., jako Bůh nebo anděl, kteří jsou dobří a velcí atd. Proto také vše, co je, může být rozloženo na uvedené principy.“<sup>61</sup>

\*

Druhá figura, nazvaná T, je de facto mnemotechnickou pomůckou. Je vytvořena ze tří pevných trojúhelníků v kruhu:

<sup>59</sup> Ibid.

<sup>60</sup> Ibid. Llullovy definice se z aristotelského hlediska mohou jevit odvážné, podotýká A. Llinarès, 1991. Lull však předem čelí kritikám: „Jistě: ten, kdo má zuby jako pes a jazyk jako zmije, bude možná našimi principy a jejich definicemi pohrdat...“

<sup>61</sup> Ibid.

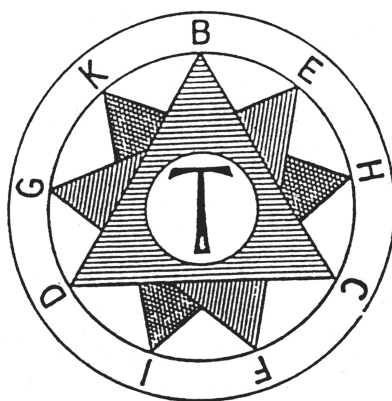


Figura obsahuje relativní principy v sériích BCD (různost – shoda – protiva), EFG (počátek – střed – konec) a HIK (více – stejně – méně) a umožňuje posuzovat základní pojmy (absolutní a relativní principy) ve vztahu k pojmům čtvrté až šesté kategorie.<sup>62</sup>

Jednotlivé trojúhelníky obsahují vše existující:

*„Vše, co existuje, se nachází v různosti, ve shodě nebo v protivě a nic nemůže existovat vně těchto principů. Vše, co existuje, se nachází v počátku, ve středu nebo v konci a nemůže existovat nic, co neodpovídá těmto principům. Vše, co existuje, může být posuzováno z hlediska většího, rovného nebo menšího.“*<sup>63</sup>

Také relativní principy si žádají jasné definice:

*„Různost je to, z důvodu čehož jsou dobro, velikost atd. zřetelné a jasné. Shoda je to, z důvodu čehož se dobro, velikost atd. shodují v jednom a v různém. Protiva je vzájemný odpor mezi různými tendencemi. Počátek je to, co předchází vší věci. Střed je podnět, v němž konec působí na počátek a počátek zpětně působí na konec; zahrnuje podstatu jednoho i druhého. Konec je to, v co počátek vyústí. ‚Více‘ je odraz nesmírnosti, dobra, velikosti atd. ‚Stejně‘ je podnět, v němž vrcholí shoda, dobro atd. ‚Méně‘ je bytí blízké nicotě.“*<sup>64</sup>

Figura T tak explicitně odkazuje na figuru A:

*„Díky rozdílu můžeme totiž rozlišovat mezi dobrem a dobrem, mezi dobrem a velikostí atd. Spojíme-li tuto figuru s předcházející, naše soudnost nabude poznání. A protože toto poznání je všeobecné, naše soudnost bude moci vše postihnout.“*<sup>65</sup>

\*

Třetí figura kombinuje prvky obou předchozích; písmena tu označují zároveň absolutní i relativní princip.

<sup>62</sup> K základním pojmům se řadí i kategorie třetí (otázky čili „pravidla“); zbylé tři kategorie (subjekty, ctnosti a neřesti) můžeme označit za pojmy užité.

<sup>63</sup> *Ars brevis*.

<sup>64</sup> *Ibid.*

<sup>65</sup> *Ibid.*

|    |    |    |    |    |    |    |    |
|----|----|----|----|----|----|----|----|
| BC | CD | DE | EF | FG | GH | HI | IK |
| BD | CE | DF | EG | FH | GI | HK |    |
| BE | CF | DG | EH | FI | GK |    |    |
| BF | CG | DH | EI | FK |    |    |    |
| BG | CH | DI | EK |    |    |    |    |
| BH | CI | DK |    |    |    |    |    |
| BI | CK |    |    |    |    |    |    |
| BK |    |    |    |    |    |    |    |

Písmena v každém ze šestatřiceti polí mohou představovat nezávisle subjekt a predikát, což umožňuje dvaasedmdesát soudů, jako tomu bylo u figury A. Zde jde však o to najít odpovídající vztah:

*„Uživatel Umění bude hledat způsob, jakým lze spojit subjekt a predikát. Kupříkladu dobro (B) a velikost (C) mohou být spojeny prostřednictvím shody nebo jinak podobně. Uživatel Umění se takto snaží dospět k závěrům a doložit je.*

*V této figurě může být každý princip přidělen kterémukoli jinému principu. [...] Budiž kupříkladu dobro subjektem a ostatní principy predikáty. Budeme moci prohlásit o dobru: Dobro je velké, dobro je věčné, dobro je mocné, dobro je moudré, dobro je milující, dobro je ctnostné, dobro je pravdivé, dobro je slavné, dobro je různé, dobro je shodné, dobro je opačné, dobro je počátek, dobro je střed, dobro je konec, dobro je více, dobro je stejně, dobro je méně. To, co jsme vypověděli o dobru, může být řečeno také o ostatních principech.*

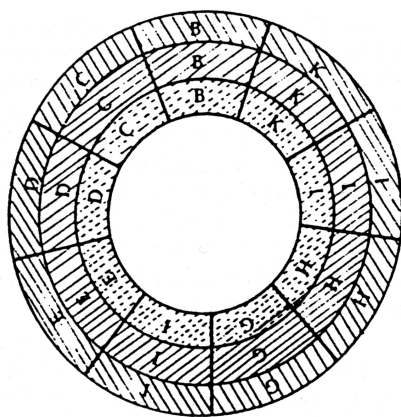
*Tato figura musí vyhovět následující podmínce: to které pole nesmí být v rozporu s jiným; obě se naopak musí shodovat v závěru. Není například možné, aby pole BC bylo v rozporu s polem BD atd. Tak bude naše soudnost podmiňovat sebe samu a nabude poznání.“<sup>66</sup>*

\*

Umožňuje-li třetí figura dospět k soudům pomocí subjektu a predikátu, prostřednictvím čtvrté lze přejít k samostatným sylogistickým řetězcům. Figuru tvoří tři soustředné kruhy, z nichž největší je pevný, druhé dva pohyblivé. Každý z nich je rozdělen do devíti částí odpovídajících devíti llullovským písmenům:

---

<sup>66</sup> Ibid.



Díky pohyblivým kruhům můžeme získat 1 680 potrojných kombinací. Trojice BCD může dát kupříkladu následující sylogismus:  $B=C$ ,  $C=D$ , ergo  $B=D$ : dobro je veliké, velikost je věčná, dobro je tudíž věčné. V *Ars magna* vypočítává Llull veškeré možné kombinace v tabulce o 84 sloupcích. V *Ars brevis* uvádí toliko výtah:

|      |      |      |      |      |       |       |
|------|------|------|------|------|-------|-------|
| BCDt | CDEt | DEft | EFGt | FGHt | GHI t | HIKt  |
| BCtB | CDtC | DEtD | EFtE | FGtF | GHtG  | HI tH |
| BCtC | CDtD | DEtE | EFtF | FGtG | GHtH  | HI tI |
| BCtD | CDtE | DEtF | EFtG | FGtH | GHtI  | HI tK |
| BDtB | CEtC | DFtD | EGtE | FHtF | GI tG | HKtH  |
| BDtC | CEtD | DFtE | EGtF | FHtG | GI tH | HKtI  |
| BDtD | CEtE | DFtF | EGtG | FHtH | GI tI | HKtK  |
| BtBC | CtCD | DtDE | EtEF | FtFG | GtGH  | HtHI  |
| BtBD | CtCE | DtDF | EtEG | FtFH | GtGI  | HtHK  |
| BtCD | CtDE | DtEF | EtFG | FtGH | GtHI  | HtIK  |
| CDtB | DEtC | EFtD | FGtE | GHtF | HI tG | IKtH  |
| CDtC | DEtD | EFtE | FGtF | GHtG | HI tH | IKtI  |
| CDtD | DEtE | EFtF | FGtG | GHtH | HI tI | IKtK  |
| CtBC | DtCD | EtDE | FtEF | GtFG | HtGH  | ItHI  |
| CtBD | DtCE | EtDF | FtEG | GtFH | HtGI  | ItHK  |
| CtCD | DtDE | EtEF | FtFG | GtGH | HtHI  | ItIK  |
| DtBC | EtCD | FtDE | GtEF | HtFG | ItGH  | KtHI  |
| DtBD | EtCE | FtDF | GtEG | HtFH | ItGI  | KtHK  |
| DtCD | EtDE | FtEF | GtFG | HtGH | ItHI  | KtIK  |
| tBCD | tCDE | tDEF | tEFG | tFGH | tGHI  | tHIK  |

Písmeno *t* signalizuje, že písmena, která mu předcházejí, odkazují na absolutní principy (figura A), zatímco ta, která následují, se vztahují k principům relativním (figura T). EFGt čteme tedy „moc – moudrost – vůle“, EFtG „moc – moudrost – konec“, EtFG „moc – střed – konec“ a tEFG „počátek – střed – konec“. Přejít k logickým operacím stricto sensu umožňují „pravidla“, tj. otázky třetí kategorie. *Zda?* (B) vyjadřuje možnost, *Co?* (C) podstatu, *Z čeho?* (D) látku, *Proč?* (E) důvod, *Kolik?* (F) množství, *Jaký?* (G) jakost, *Kdy?* (H) čas, *Kde?* (I) místo, *Jak?* *Čím?* (K) způsob a nástroj. Llull nadto rozlišuje v každé otázce několik „druhů“, potažmo variant téže otázky v různých kontextech. Počet možných odpovědí je shodný s počtem druhů (na jednu otázku jedna odpověď), s výjimkou otázky *zda?*, na niž lze odpovědět trojím způsobem, ano – ne – nevím.

| otázka         | <i>zda?</i> | <i>co?</i> | <i>z čeho?</i> | <i>proč?</i> | <i>kolik?</i> | <i>jaký?</i> | <i>kdy?</i> | <i>kde?</i> | <i>jak? čím?</i> |
|----------------|-------------|------------|----------------|--------------|---------------|--------------|-------------|-------------|------------------|
| počet druhů    | 1           | 4          | 3              | 2            | 2             | 2            | 15          | 15          | 4+4              |
| počet odpovědí | 3           | 4          | 3              | 2            | 2             | 2            | 15          | 15          | 4+4              |

Pravidla tedy umožňují položit dvaapadesát otázek, jež pokrývají veškeré jsoucno. Čtenář *Umění*, znaje z paměti definice principů i dotyčné odpovědi (které je nicméně nutné přizpůsobovat daným situacím), je tak s to čelit jakémukoli logickému či metafyzickému dilematu.

Zbývající kapitoly jsou návodem k výuce s názornými příklady: jak kombinovat principy a pravidla, jak definovat pojmy z kategorie subjektů (Bůh, anděl atd.), jak pracovat se třetí a čtvrtou figurou. Klademe-li si kupříkladu otázku *Je svět věčný?*, lze ji zodpovědět následovně: Podle BCtB by svět, pokud by byl věčný, musel obsahovat několik různých věčností, které by odpovídaly BCtC, tj. byly by shodné ve své různosti, což je však v rozporu s BCtD. Závěr: Svět není věčný. Samostatnou kapitolu pak tvoří seznam jednoho sta „forem“, tj. pojmů a slov, nezbytných pro každého vzdělance, opět s příslušnými definicemi.<sup>67</sup> V poslední části odpovídá Llull na otázky a pochybnosti, které by mohly vyvstat při studiu *Umění*.

### **Smuten a zklamán**

Llullova všeobecná metoda k pochopení světa a nezbytná propedeutická příručka k obrácení nevěřících se za života svého autora nesetkala s očekávaným přijetím. Ani univerzity, ani papež Benedikt VII., který měl Llulla za blázna, neprojevíli o metodu zájem. Své zklamání svěří Llull svému anonymnímu životopisci: „*Jsem smuten a zklamán a veliká únava mne tíží,*

<sup>67</sup> Podobná kompendia zpracoval Llull už v *Arbe de ciència*, 1296, a *Logica nova*, 1303.



neboť [...] se nenašel tak říkajíc nikdo, kdo by se chtěl nebo mohl naučit a osvojit si toto neobyčejné Umění.“<sup>68</sup>

Na sklonku svého života se Llull vydal evangelizovat Saracény, nepochybuje o tom, že *Ars magna* rozptýlí veškeré, byť sebezpuhovější pochybnosti o pravé víře. Saraceni však Llulla zajmou, zakopají ho po krk do písku a donutí jej, aby své životní dílo snědl.<sup>69</sup>

Věhlasu se Ramónu Llullovi dostane až po smrti, najmě přičiněním františkánů, jimž vděčí za titul „doctor illuminatissimus“<sup>70</sup> a kteří jeho spisy postupně rozšíří po celé Evropě – navzdory papežské bulle z roku 1376, již bude většina Llullových spisů včetně *Ars magna* dána na index. Největší vlna zájmu o Llullovo dílo proběhne příznačně na přelomu 15. a 16. století s nástupem renesance. První Llullovi čtenáři se budou rekrutovat především z řad křesťanských kabalistů, kteří chápou kabal jako náboženskou tradici, z níž je možno čerpat apologetické argumenty: velkou většinu Llullových spisů, od *Knihy rozjímání* přes *Umění výkladu*, *Umění nalezení pravdy*,<sup>71</sup> *Strom vědy* a *Pojednání o astronomii*<sup>72</sup> až po *Velké umění*, lze interpretovat v pojmech kosmologie. K llullismu se otevřeně hlásí Pico della Mirandola, Agrippa z Nettesheimu, Giulio Camillo, ale i Marsilio Ficino; Llullův vliv je patrný též u Reuchlina a Zorziho.<sup>73</sup> Renesanční znovuzrození Herma Trismegista a rozkvět okultní filozofie vstupují do téhož myšlenkového proudu, stejně jako nástup rosenkruciánů, prvního nadnárodního politického seskupení v Evropě. Na poli církevní politiky lze za přímého Llullova následníka považovat kardinála Mikuláše Kusánského, propagátora ekumenismu a náboženské svornosti mezi křesťanstvím, judaismem a islámem. Mezi horlivé zastánce llullismu patřil i Giordano Bruno.

Llullový pokus o definitivní klasifikaci přírodních zákonů a souvislostí – Paul Brafford hovoří o „encyklopedických preludiích“<sup>74</sup> – vycházejí z téže potřeby jako pozdější pansofické aspirace a hledání ideální metody. Ramus, Guillaume Postel, John Dee, Francis Bacon,

---

68 *Vita beati Raimundi Lulli*, rkp. 1311, cit. in P. Brafford, *Science et littérature. Les deux cultures, dialogues et controverses pour l'an 2000*. Diderot, Paris, 1998.

69 Jiná tradice uvádí, že Llull byl ukamenován v Tunisku; další, že zemřel při zdařilém útěku před Saracény na lodi, spatřiv v ranním oparu naposled svou rodnou Mallorku.

70 V okruhu pařížské univerzity byl Llull znám pod méně příznivým přízviskem „doctor phantasticus“.

71 *Ars inveniendi veritatem*, cca 1289.

72 *Tractatus de astronomia*, 1297.

73 Llullovská symbolika, alegoričnost a mystický exemplarismus napomohou paralelně k rozšíření magických praktik. Llullovi bude přiřknuta celá řada magických traktátů; počet Pseudo-Llullů se odhaduje na půl druhé stovky titulů.

74 P. Brafford, 1998. Jde především o *Umění výkladu*, *Novou logiku* a zejména *Strom vědy*, psaný původně v katalánštině, jehož latinská verze (*Arbor scientiae*), pravděpodobně v autorském překladu, vyšla ještě za Llullova života. *Strom vědy* shrnuje světské a náboženské poznatky o světě, od fyzického světa k člověku a od společnosti přes organizaci křesťanského světa k Bohu v pojmech fyziologie, psychologie a morálky. Stromy mají své kořeny, větve, listy, plody. Kořeny jsou vesměs metafyzického původu; kořeny *stromu prvků* tvoří devět absolutních principů z *Ars magna*. Ke čtrnácti základním stromům jsou připojeny dva další, které rekapitulují obsah předchozích, první ve formě přísloví a podobenství, druhý ve formě otázek.

Komenský, Kircher či Leibniz jsou v tomto ohledu dědicové Ilullovských schémat; ba i Descartes, pramálo nakloněný mystickým hrátkám, měl „*Llulla na mysli*“, když uvažoval o svém univerzálním systému poznání.<sup>75</sup>

---

<sup>75</sup> V dopise Isaaku Beeckmanovi z r. 1619, cit. in F. Yates, „The Art of Ramon Lull. An approach to it through Lull's theory of elements“ in *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 1-2, London, 1954. „...*Llullovo Umění, navrhující metodu obnášející velký počet univerzálních pojmů, tvrzení, atributů a argumentů, pomocí kterých je možné pojednat jakékoli téma.*“ Llull je citován rovněž v *Rozpravě o metodě*, ovšem s následující výhradou: „*[Přemítaje o logice] jsem si uvědomil, že je třeba mít se na pozoru: její sylogismy a většina dalších návodů slouží spíše k vysvětlení věcí, které jsou známy, či dokonce, jako v Llullově Umění, k mluvení bez úsudku o věcech, které jsou neznámy, než k osvojení věcí.*“ (*Discours de la méthode*, 1637.)